

קדושת עבר הירדן

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה: (במדבר לג, נג)

הבטחה או מצוה

פרש"י והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה. מבואר בדבריו שאין כאן מצוה אלא הבטחה.

אבל הרמב"ן חולק עליו וכתב שזו מצות עשה היא, שיצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. וההולך לכבוש ארץ שנער או ארץ אשור להתישב שם, ביטלו מצות עשה. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי, ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושסור לצאת ממנה, ואשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל נידונית כמורדת, וכן האיש, הכל מחמת מצוה זו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה.

וכ"כ הרמב"ן בהשגותיו לספה"מ להרמב"ם (מצוות ששכחן הרב עשין ד') שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ", ונכפל מצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך (דברים א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וכו'. והראיה שזו מצוה אמרו יתברך בענין המרגלים (שם) עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך לך אל תירא ואל תחת, ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם, מכאן שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה (כרש"י).

למה משה רבינו חשב שהתבטל הגזירה

הפרשת דרכים (דרך הקודש דרוש ח) הביא מה שאמרו חז"ל עה"פ "ואתחנן אל ה' בעת ההיא" - לאחר שכבשתו ארץ סיחון ועוג דמיתו שמא הותר הנדר. והדבר ברור דכוונת משה היתה לפי שהיה סבור שארץ סיחון ועוג הם בכלל א"י, ועל זה בא בטענה לומר נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ולפי האמת יש לתמוה, מה נשתנו ארץ סיחון ועוג טפי משאר א"י.

ומהר"י אדרבי ז"ל מכת קושיא זו רצה לומר, שמשא היה סבור שארץ סיחון ועוג הם בכלל א"י, אבל קושטא דמלתא שאינם בכלל א"י. ותמה עליו הפר"ד דמלתא דפשיטא היא שהם בכלל א"י, והראיה דתנא דמתניתין מיעט ארץ סיחון ועוג מן הבכורים מפני שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ולענין תרומות ומעשרות חיובם מן התורה. ועל לק' מה שיישבנו הקושיא ממרע"ה.

למה לא נצטוו על פרשת הגעלה במלחמת סיחון

הפר"ד רצה להוכיח שעבר הירדן בכלל א"י ממש"כ הרמב"ן (במדבר לא, כג) שהטעם שלא צוה ה' פרשת גיעולי מדין במלחמת סיחון ועוג הוא מפני שסיחון ועוג הוא מז' עממין, ובז' עממין כתיב ואכלת את שלל אויביך, ודרשו רז"ל אפילו קדלי דחזירי, וכל שכן גיעולי גוים. הרי לך להדיא שארץ סיחון ועוג הוי מארץ ז' עממין.

שיטת הרמב"ם שלא הותר "קדלי דחזירי אלא בדוחק

הן אמת, דכפי מ"ש הרמב"ם (מלכים ח, י) שלא הותר להם דבר של איסור אלא כשאין להם מה

לאכול, אין תירוצו של הרמב"ן עולה כהוגן, אך כתב הפר"ד שדברי הרמב"ם תמוהים, דבפ"ק דחולין (יז, ב) איבעיא לן איברי בשר נחירה שנכנסו עם ישראל לארץ מהו, ובעי בגמרא אימת, אילימא בז' שכבשו וז' שחלקו, השתא קדלי דחזירי אשתרי בשר נחירה מיבעיא, ואם כדברי הרמב"ם אין כאן קושיא.

וכת ששוב ראה להרמב"ן, שהביא דברי הרמב"ם הנזכרים ותמה עליהם, מכל מקום למדנו שארץ סיחון ועוג היא מכלל ז' עממין.

למה לא התכוונו לכבוש ארץ סיחון ועוג

עוד יש לציין מש"כ הרמב"ן (במדבר כא) לדון למה באמת לא התכוונו לכבוש ארץ סיחון ועוג, לולי שיצאו נכדם למלחמה. וז"ל אבל באמת מה שאמר לו "אעברה בארצך" זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס, **כי ארץ סיחון ועוג ירושתם של ישראל היתה כי לאמורי היא**, והיה מן הדין שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה להם למס ועבדום. אבל משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים, והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר הירדן והלאה, שיהיה מושבם יחד, ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש. הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן, לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה.

ובפרשת בא (יג, ה) כתב הרמב"ן שדעת רבותינו (ספרי דברים כו, ט) שהיתה ארץ ה' עממים הללו זבת חלב ודבש, ולא היתה כן ארץ השנים הנשארים, ולכך יבשר אותם בארץ הזאת. כך שנינו בספרי לענין הבכורים, "ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש", מה ארץ זבת חלב ודבש האמור להלן ארץ חמשה עממים אף ארץ זבת חלב ודבש האמורה כאן ארץ ה' עממים. הרי מעטו ארץ שני העממים מן הבכורים לפי שאינה זבת חלב ודבש. ועוד שנוי בספרי (דברים יח ב) ונחלה לא יהיה לו, זו נחלת חמשה עממין, בקרב אחיו, זו נחלת שני עממים, הפרישו בפני עצמן ה' עממין הללו, **לפי שהם עקר הארץ שבה הבטיחם שהיא זבת חלב ודבש**.

אזהרה לכהנים שלא יתלו חלק בא"י

עוד הביא הפר"ד ראייה ממ"ש רש"י בפירושו התורה, שאזהרת הכתוב בכהנים שלא יהיה להם חלק ונחלה היא אף בארץ סיחון ועוג.

כוונתו למש"כ בתורה (דברים יח, א) לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל, אשי ה' ונחלתו יאכלון. והביא רש"י דברי הספרי "ונחלה לא יהיה לו" - זו נחלת שאר, "בקרב אחיו" - זו נחלת חמשה. וכתב רש"י "איני יודע מה היא", ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין, ושל סיחון ועוג, שני עממין אמורי וכנעני. ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני. שוב נמצא בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמשה, בקרב אחיו אלו נחלת שבעה, נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים. ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה, ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה, ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע, מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד.

"אך אם טמאה ארץ אחוזתכם"

ועי' בברכ"י (או"ח סימן תפט, ג) שכתב שנחלקו בזה הרד"ק והרב מהר"א ן' חיים בספר לב אהרן, בפירוש דקרא (יהושע כב, יט) "אך אם טמאה ארץ אחוזתכם", דרד"ק פירש אך אם טמאה היא בעיניכם (בני גד ובני ראובן) ארץ אחוזתכם, וז"ל פירוש אם טמאה בעיניכם לפי שאין המשכן שם, עברו לכם אל ארץ אחוזת ה'. ומשמע דדוקא בעיניהם איננה טהורה, משא"כ לעיני כל ישראל דטהורה היא, בכלל ארץ ישראל היא. אמנם הרב מהר"א ן' חיים פירש שהטענה היה שבחרו בארץ סיחון ועוג, "וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה". ומוכח דסבר דעבר הירדן הוא חו"ל גמור ואינו בכלל ארץ ישראל. (ועי' לק' שהבאנו דברי התשב"ץ שאע"פ שלענין מצוות התלויות בארץ עבר הירדן הוי כמו א"י ממש, אבל בנוגע לה"ענינים" של א"י, וביניהם "כל הדר בחו"ל וכו'", אז אין לכבר לירדן "קדושת הארץ". ולדבריו אין ראייה שהר"א ן' חיים חולק על הרד"ק, ודו"ק).

תרומות ומעשרות

כתב הרמב"ם (תרומות א, ב) ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות. ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים, אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט וכבוש חלקו. וביאר הרדב"ז שבערכין (דף ל"ב) וירושלמי (שביעית פרק ו) למדנו דעבר הירדן נקרא ארץ ישראל וחייבת מן התורה, והא דאמרינן לעיל עמון ומואב היינו מה שלא נטהר בסיחון מלך האמורי. מבואר בדבריו שס"ל שעבר הירדן יש לו דין של א"י, עכ"פ לענין תרו"מ.

שמיטה בעבר הירדן

אמנם לאו כו"ע מודים להרדב"ז שיטת הרמב"ם שעבר הירדן חייב במצוות התלויות בארץ מה"ת. דהנה כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל ד, כח) וז"ל עבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם, וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים. ומציין הר"י קורקוס להיהיא דפרק ט' דשביעית שג' ארצות לביעור, יהודה ועבר הירדן והגליל, מוכח דשביעית נוהגת בעבר הירדן ובודאי מדבריהם הוא דמדאורייתא כבר נתמעט בספרא (ריש בהר) מ"כי תבואו אל הארץ" - ארץ המיוחדת.

ובעיקר דברי התו"כ, עי"ש בפירושו הר"ש רק עד שלא כבשו א"י לא נהג שביעית בעבר הירדן, אבל אחר כיבוש וחילוק שפיר נהג גם בעבר הירדן מה"ת.

ובספר קהילת יעקב (שביעית יב) מביא קושיא על הר"ש, דא"כ למה לי קרא למעט עבה"י, הרי אפילו בא"י אינו חייב עד לאחר ירושה וישיבה. ות"י שה"א שעבה"י הוי כארץ בני עצמו, א"כ נחשב לאחר ירושה וישיבה, קמ"ל.

ערי מקלט

כתב הרמב"ם (רוצה ח, א - ב) מצות עשה להפריש ערי מקלט שנאמר (דברים יט, ב) שלש ערים תבדיל לך, ואין ערי מקלט נוהגות אלא בארץ ישראל. ושש ערים היו, שלש הבדיל משה רבינו בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע בארץ כנען. מבואר בדבריו שעבר הירדן נחשב כא"י, שאין ערי מקלט נוהג אלא בא"י ובכל זאת נוהג בעבר הירדן.

עגלה ערופה

אמנם יש קצת סתירה בדברי הרמב"ם, שלענין עגלה כתב (רוצה י, א) שאין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל וכן בעבר הירדן. משמע שאין לעבר הירדן דין א"י, וצ"ע, ועי' מה שכתב בזה הברכ"י.

ביכורים

וכן דייק הברכ"י (שם) ממש"כ הרמב"ם (ביכורים ב, א) וז"ל מצות עשה להביא בכורים למקדש, ואינם נוהגין אלא בפני הבית ובארץ ישראל בלבד שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך, ומביאין בכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא. הרי לך שרק מדרבנן מביאים מעבר הירדן, משום שאינו מא"י.

עומר

הברכ"י (שם) מדייק מרש"י בשתי מקומות שס"ל שמביאים העומר מעבר הירדן. דהנה איתא במתני' (מנחות פג, ב) כל קרבנות הציבור והיחיד באין מן הארץ ומחוצה לארץ מן החדש ומן הישן חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ ... כל הארצות היו כשרות אלא מכאן היו מביאין. פרש"י (מנחות פג, ב) כל הארצות - שבארץ ישראל כגון יהודה ועבר הירדן והגליל כשרות. אלא מכאן היו מביאין - משום דמצוה להביא מן המובחר.

וכ"ה בסנהדרין (יא, ב) דת"ר על שלשה ארצות מעברין את השנה, יהודה ועבר הירדן והגליל, על שתיים מהן מעברין ועל אחת מהן אין מעברין, פרש"י שלשתן מארץ ישראל הם. ממש"ך רש"י שעל שתיים מהן - אפילו על עבר הירדן והגליל - מעברין, דהואיל וברובא דארץ ישראל לא מטא אביב לא קרינן ביה חדש האביב, ועל אחת מהן - אין מעברין, אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל - אין מעברין, דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל, דתנן במנחות (סד, ב) כרמל - רך ומלא בעינן, מיכן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים - דהיינו יהודה, לא ביכר הקרוב לירושלים - מביאין אותו ממקום רחוק, ומעשה שבא עומר מגנות צריפין כו', ושתי הלחם - מבקעת עין סוכר. מבואר שלרש"י עבר הירדן נחשב לא"י ממש.

וכן משמע ממש"כ רש"י (כתובות קי, ב) אהא דתנן ג' ארצות לנשואין יהודה ועבר הירדן והגליל, ג' ארצות הן בארץ ישראל חלוקות וכו'.

וכדבריו מבואר גם בר"ש (פ"ד דידים) וז"ל, עמון ומואב מה הם בשביעית, אין זה עמון ומואב דטיהרו בסיחון, דארץ ישראל היא, שאפילו את"ל שלא כבשום עולי בבל על"כ שביעית נוהגת בה. אלא בשאר ארץ עמון ומואב שלא טיהרו בסיחון וכו'. וכן כתב הרא"ש בפירושו לידים וז"ל, אין זה עמון ומואב שטיהרו בסיחון דהנהו ארץ ישראל ממש נינהו.

איזה מעשר מעשרין בעמון ומואב בשביעית

אלא דצ"ע ממש"כ רש"י (חגיגה ג, ב) על ההיא דאמרינן התם נמנו וגמרו עמו ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, דכתב רש"י שהתקינו שיהו ישראל הדרין בעבר הירדן, במה שכבשו מסיחון ועוג ארץ עמו ומואב. משמע שאינן חיוב תרו"מ ושביעית מה"ת בעבר הירדן, דא"כ אין חיוב מעשר כלל בשביעית. וכבר הקשו עליו בתוס' מהא דאמרינן בפרק מקום שנהגו (פסחים נב, ב) שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל, ועבר הירדן היינו ארץ סיחון ועוג. ומש"ה פירש ר"ת ורוב ראשונים דהכא בעמו ומואב דלא כבשו סיחון ועוג ולא נתקדשו כלל בקדושת הארץ.

והיה אפשר לומר (כמו שכתבו שם בתוס') דס"ל שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, ולכן לה נהג שם מצות שמיטה, אבל לפי"ז כל המקומות הנ"ל שמבואר ברש"י שיש לעבר הירדן דין א"י ממש לא מיירי אלא בבית ראשון, וזה דוחק גדול. ועי"ש בתוס' שדחה הפשט דא"כ תיפשוט מיניה דלרבי אליעזר לא קידשה, אלמה מיבעיא לן בפ"ק דמגילה (י, א) ובשבעות (טז, א) מאי סבירא ליה אי קידשה אי לא קידשה.

שיטת הר"ן

אמנם הר"ן לנדרים (כב, א) חולק, דהנה הגמ' מביא סיפור על עולא כשעלה לארץ ישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי, קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא יאות עבדי, אמר ליה אין ופרע ליה בית השחטיה, כי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה, א"ל נפשך הצלת. קא תמה רבי יוחנן מכדי כתיב "ונתן ה' לך שם לב רגז", בבבל כתיב, א"ל ההוא שעתא לא עברינן ירדנא. וכתב הר"ן ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות.

ועי' במיוחס לרש"י (שם) שכתב בד"ה לא עברינן ירדנא - "עדיין לא עברנו את הירדן כשאירע אותו מעשה, ולא הוינן בתחום א"י", מבואר דס"ל שעבר הירדן לא נחשב לא"י בכלל. ומכאן סמך שאין זה רש"י. ויש לדחות דאולי היה יותר צפון מארץ סיחון ועוג דלכו"ע לא הוי א"י.

"ירדן שנטל מזה ונתן לזה"

על דרך זה ראינו בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן קצח) לגבי ההיא דאמרינן (ב"מ כב, א) ירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן, ופרש"י לענין שטף נהר קורותיו ועציו, וה"ה לשאר נהרות אלא דתנא איד הירדן קאי. וכתב התשב"ץ דלא מיחוויר האי פירושא דא"כ ליתני נהר סתמא. והפירוש הנכון הוא מה שפירשו בירושמי דלענין קדושת הארץ עסקינן, שאם הירדן נכנס והוא יצא כל מה שהוא לפניו יש בו קדושת הארץ, וכל מה שהוציא לחוץ אין בו קדושת הארץ, לפי שהכתוב תלה קדושת הארץ בירדן, שנאמר "הירדן וגבול". ולפי זה עבר הירדן מה שנחלו ישראל אין לו קדושת הארץ, א"כ ארץ ראובן וגד אינה חייבת במצות הארץ. אבל כתב שא"א לומר כן כדמוכחא מתני' דשלש ארצות לביעור, אלא שאין זה קשה כלל **שלא דברו בכאן בירדן שנטל ונתן באותו צד שהוא מפסיק בין השבטים אלא שהירדן יש ממנו מפסיק בינו ובין חו"ל**, ובו אמרו מה שנטל נטל ומה שנתן נתן.

"הכל מעלין לא"י"

עוד כתב שם התשב"ץ להוכיח שדין עבר הירדן כא"י ממש, וז"ל מפשטא דשמעתא דבשלהי פ' שני דייני (קי, ב) משמע דשלש ארצות שהן יהודה ועבר הירדן וגליל, כלהו דין ארץ ישראל להם, לענין נישואין להעלות מחו"ל להם, ושלש להוציא מהם לחו"ל. שהרי אחר משנה זו חלקו בין חו"ל לא"י אפילו מנוה היפה לנוה הרע, ואלו בשלש ארצות אלו אין מוציאין מהיפה אל הרע, אפילו בארץ אחת כ"ש מארץ אחת לארץ אחרת, משמע דכלהו דין א"י יש להם. וכן הדין נותן שאם דין העלאה לא"י הוא משום מצות יתרות, וההוצאה משם היא משום שמפקיע מן המצות, וכדמוכחא ההיא דעבדים כדאיתא התם (שם) ובפ' השולח (מד, ב), וכן בפ"ק דע"ז (כא, א) לענין מכירות שדות לעכו"ם, א"כ דין א' יש להם לאלו שלש ארצות לענין זה.

למה יכול לכוף את אשתו לעלות לא"י

מבואר בדבריו שהדין ש"הכל מעלין" מבוסס על מצוות התלויות בארץ, לא מטעם "קדושת הארץ", שכידוע מספרי קדמונינו שיש שני ענינים ב"קדושת א"י", קדושת א"י לענין מצוות התלויות בארץ, וקדושת א"י לענין כל המעלות הרוחניות שיש בא"י.

אבל אין זה דעת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' כח), שאין הדין של הכל מעלין לא"י תלוי במצוות התלויות בארץ אלא שהיא משום מעלות א"י. והמהרי"ט הוכיח כדבריו מהא דהאשה ג"כ יכולה לכפות את בעלה לעלות, ואם אין זה אלא משום

מצוות הארץ הלא הדין דקיום מצוות האשה נדחה מפני כבוד בעלה, וכמו ששנינו לגבי כיבוד ואם (קידושין ל, ב) איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה. ועוד, שאם משום מצוות התלויות בארץ הלא אין לאשה קרקע כדי לקיים מצוות התלויות בארץ, אלא ע"כ שהדין של הכל מעלין לא"י הוא משום קדושתה לגבי "ענינים".

האם קדושת עבר הירדן תלוי בכיבוש הארץ

הבאנו לעיל וויכוח בין הפר"ד להר"י אדברי בקשר לטענת מרע"ה האם בטל השבועה בזה שנכנס לעבר הירדן. ולפי המשל"מ שהוכיח שגם עבר הירדן נחשב כחלק מא"י, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה לפי האמת לא צדק מרע"ה בטענתו.

וראיתי בחיד"א בספרו ראש דוד דברים (פרשת ואתחנן) בשם הר"ר מאיר מזרחי דהא דעבר הירדן הוי מכלל א"י היינו לאחר שכבשו א"י ונתקדשה הארץ, אז גם עבר הירדן נתקדשו בקדושת א"י, אבל בעת שמשוה רבינו כבש ארץ סיחון ועוג היו נחשבות חו"ל, ושבועת הקדוש ברוך הוא קיימת דאז נחשב חו"ל דעדיין לא נכנסו ישראל לארץ.

ועל דרך זה כתב גם בספר ישועות מלכו (הלכות תרומות פרק א) וז"ל הנה ארץ סיחון ועוג משמע להדיא מדברי רבינו שדינו כא"י לכל דבר, ובס' פרשת דרכים הרבה לתמוה האיך כבש משה ארץ סיחון ועוג, דבכמה מקומות מצינו שא"ל הקדוש ברוך הוא שלא יכנסו לארץ. וכתב הישוע"מ דלק"מ, דנהי דארץ סיחון ועוג אינו בכלל ארץ כנעני, מ"מ כבר כתב רבינו שגם מקומות בחו"ל שנכבשו דין א"י להם, ואע"ג דסוריא אין דינה כא"י התם נכבשה שלא כדין קודם שנכבשה א"י, אבל הכא לא היו רשאים לכבוש א"י מקודם, שנגזר עליהם להיות ארבעים שנה במדבר לכן דינו כא"י. אמנם זה דוקא אחר שנכנסו לארץ אז נתקדש ג"כ ארץ סיחון ועוג, אע"ג דסוריא לא נתקדשה גם אחר שנכבשה כל א"י בימי שלמה, שאני התם דתחילת הכיבוש היה שלא כדין משא"כ כאן שע"פ הדיבור היה, גם שהיו צריכים לכנסו דרך שם לארץ, לכן אחר שנכנסו לארץ נתקדש ג"כ ארץ סיחון ועוג אף על פי שנכבשה קודם שנכנסו לארץ.

ויש הבדל בין המהלך של החיד"א לההיא של הישוע"מ, שלפי החיד"א אע"ג דנחשב כא"י בכל זאת לא נתקדשה עד שכבשו שאר א"י, ולפי הישוע"מ לא היה חלק של א"י רק מטעם כיבוש, היינו ממה דכתיב "כל מקום אשר תדרוך כף רגלם וכו'", ולכן לא נתקדשה רק אחרי שכבשו שאר א"י.

אבל לא מובן לי סברתם, לא מיבעיא הסברא של החיד"א, שהרי עבר הירדן הוא א"י ממש, א"כ מהיכ"ת שקדושתה יהיה תלוי בקידוש שאר א"י, מאי אולמיה האי מהאי. אלא אפילו סברת הישוע"מ לא ברור, שמאן ימר שהדין של "של מקום אשר תדרוך" אינו חל אא"כ כבשו א"י תחילה, שהרי לשון הרמב"ם (תרומות א, א) ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים, ולא כתוב שקודם צריך לכבוש א"י. זאת ועוד שהרי לא כבשו כל א"י עד אחרי מאות שנה, האם נאמר שלא הוקדש עבר הירדן עד דוד המלך. אבל קושיא השניה אינו קשה כמו שכבר העיר לי ידידי הרב דוד סלמון שליט"א, שהרי היו דינים שלא חלו עד כיבוש וחילוק, א"כ רואים שהיה דינים שחלו כבר לפני שכבש הכל.

שו"מ בפירוש הר"ש על תו"כ שלא נתחייבו בשמיטה בעבר הירדן עד שנתחייבו בא"י. וז"ל התו"כ (בהר פרשה א עד פרק א) כי תבאו יכול משבאו לעבר הירדן תלמוד לומר אל הארץ, ארץ המיוחדת, יכול משבאו לעמון ומואב תלמוד לומר אשר אני נותן לכם ולא עמון ומואב, מניין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו, חילקו למשפחות, ולא חילקו לבתי אבות ואין כל אחד ואחד מכיר את חלקו, יכול יהו חייבים בשמיטה תלמוד לומר שדך שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו, כרמך שיהיה כל אחד ואחד מכיר את כרמו. נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש, הגיע ששה עשר בניסן נתחייבו בעומר, שהו חמשים יום נתחייבו בשתי הלחם, לארבע עשרה שנה נתחייבו במעשרות, התחילו מונים לשמיטה לעשרים ואחת עשו שמיטה, לששים וארבע עשו יובל. וכתב הר"ש וז"ל מיהו לאחר שנתחייבו בא"י גם בעבר הירדן היתה נוהגת.

האם עבה"י הוי א"י או רק גרו שם אמורים

ממשיך הישוע"מ שזה שהביא מדברי הרמב"ן לא ידענא מה קאמר, דנהי דסיחון ועוג מז' עממים הם מ"מ הארץ של עבר הירדן אינה בכלל א"י שהראהו למשה, רק שכבשו האמוריים אחר ברכת אברהם מעבר הירדן ולהלאה, והרי אמרו גרגשי פנה לאפריקי וכי בשביל זה יהיה ארצם ארץ ישראל, הא ודאי ליתא, מ"מ אף שארץ סיחון ועוג אינו

בכלל א"י שניתן למשה אפ"ה מלחמתם היה מצוה, לפי שהם בכלל לא תחיה כל נשמה דמצוה דלא תחיה אינו תלוי באם דרו בא"י, וז' אומות הדורים בחו"ל ג"כ בכלל ז' אומות.

אבל דבריו נפלאים ממני שהרי מפורש בדברי הרמב"ן שעבר הירדן הוי א"י ממש. וז"ל והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים, ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם שללם, כמו שאמר (דברים ב, לה) רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו. והטעם, כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם **וארצם מנחלת ישראל היא**, והותר להם כל שללם אפילו האיסורים דכתיב (שם ו יא) ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת, ואמרו רבותינו (חולין יז, א) קדלי דחזירי אשתרי להו, אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם, רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכך נהג האיסור בכליהם.

האם לעל"י היה כל ה"ענינים" של א"י

ויותר נראה ליישב הקושיא על פי דברי התשב"ץ (ח"ג סימן ר) וז"ל עוד יש לדקדק שאין טעם חיוב העלאה זו משום קבורה בא"י, ומשום כפרה, ומשום צער גלגול מחילות, ולא משום דהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה. בודאי אפילו בכבוש יהושע קודם שחרבה א"י לא היתה עבר הירדן בקדושת שאר א"י לענין קבורה ולענין שכינה, שהרי הכתוב קראה טמאה שנאמר "ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם", ומרע"ה מת בחלקו של ראובן ונקבר בחלקו של גד, כדתיא בברייתא בספרי, ולא נקבר בא"י כדמשמע בילמדנו (במדרש הכל כאשר לכל), שהשוה מרע"ה לדור המדבר שנקברו בחוצה לארץ ולא זכו ליקבר בארץ. והכי מוכח בכתובות (ק"ב, א) דאמר ר' זירא דוכתא דלא זכו ביה משה ואהרן מי יימר דזכינא ביה, הרי שהשוו מקום קבורת משה למקום קבורת אהרן שנקבר בגבול ארץ אדום ולא נכנס אפילו בארץ סיחון ועוג.

וזהו שאמרו בספרי "ההר הטוב הזה והלבנון", זו היא שר' יהודה אומר ארץ כנען טובה ואין נחלת גד וראובן טובה. וכן מה שכתוב "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", ומשום הכי מר הוה מנשק כיפי דעכו, ומר מתקן מתקולי, ומר מגנדר בעפרא (כתובות ק"ב, ב) עבר הירדן אינה בדין זה. דלאו בחיוב מצוות תלויה מילתא דדירה וקבורה, תדע דבחורבן ראשון בטלה קדושתה לגמרי, ואפילו הכי בנו בי כנישתא דשף ויטיב בנהרדעא מעפרה של א"י, כדאיתא במגילה (כט, א).

וכן מה שאמר בענין ישיבת הארץ לענין מי שלא זכה ליבנות בחוצה לארץ (יבמות סד, א), וכן מש"כ בכתובות (ק"א, א) לכל הדר בא"י עונותיו נמחלים, והנקבר בה כנקבר תחת מזבח, **אין עבר הירדן נכלל בזה**, והראיה ממה שלא זכה משה ליקבר בא"י אף על פי שנקבר בחלק גד. וכן מה שאמרו (ב"ב קנח, ב) אוריא דארעא דא"י מחכים, אין זה בחלק גד וראובן. ומה שאמרו (מו"ק כה, א) שאין הנבואה שורה על הנביאים אלא בא"י, אין זה בחלק גד וראובן, **דתרי ענייני גינהו, קדושת שכינה וקדושת מצות, וקדושת שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה, וקדושת מצות בין בזו ובין בזו, וחיוב העלאה הוא מפני קדושת מצוות, ושם הוא מצות דירה בלבד.**

ולפי"ז י"ל ששועת ה' לא היה אלא שלא יכנס לא"י שיש בו שני ענינים הנ"ל, גם קדושת מצוות, וגם הקדושה שנוגע לכל ה"מעלות" וה"ענינים" של א"י.

למה מרע"ה רצה ליכנס לארץ

איתא בגמ' (סוטה יד, א) דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. והק' התשב"ץ (ח"ג סימן קצח) הרי מצוות התלויות בארץ נהגו גם בעבר הירדן, א"כ היה יכול לקיים מצוות אלו גם בעבה"י, א"כ למה בקש שיעבור הירדן, אלא במצות הנוהגות במלחמת עממים, ובהבדלת ערי מקלט להשלים מצוה שהתחיל בה, ובהכרתת זרע של עמלק, ובמנות מלך, ובבנין בית המקדש, שלא היו נוהגות עד שיעברו את הירדן, הנהו הוה בעי לקיומי.

אלא דיש להעיר שלפי דבריו לעיל שבעבר הירדן לא היו כל ה"ענינים" של א"י מה קושיית הגמ' הרי מרע"ה רצה ליכנס כדי לזכות בכל הענינים הנ"ל.

האם בני גד ובני ראובן קיימו מצות ישוב א"י

וכעין זה הק' המשך חכמה (דברים יא, לא), עי"ש שהביא קושיית הרד"מ בחידושיו שלפי הרמב"ן שיש מצות ישוב א"י א"כ מאי מקשה הגמ' (הנ"ל) למה ביקש משה ליכנס לא"י, הלא ישיבת ארץ ישראל עשה היא בעצמה. וכתב המש"ח דלא קשה מידו, דלפי זה בני גד ובני ראובן לא יקיימו מצות ישיבת ארץ ישראל, וכודאי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו, וא"כ מדוע היה משה מבקש ליכנס לארץ, ודאי כל זמן שלא היה כיבוש וחילוק הארץ, היו מקיימים בזה ישיבת ארץ ישראל.